

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ ПІДХІД ДО КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАПОБІЖНОЇ ДЕТЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

СЕМЕНИШИН Микола Олександрович - кандидат юридичних наук, начальник ГУНП у Донецькій області, генерал поліції третього рангу

ВІТВИЦЬКИЙ Сергій Сергійович - доктор юридичних наук, доцент, начальник управління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування ГУНП у Донецькій області

БИЧІН Сергій Олександрович - начальник Центрального відділу поліції ГУНП у Донецькій області, підполковник поліції

УДК 343.85 (477)

В статье разработан общетеоретический подход к криминологической характеристике предупредительной детективной деятельности в Украине. Определены критерии характеристики предупредительной детективной деятельности. К указанным критериям предложено отнести следующие: субъект (субъекты) предупредительной деятельности, его (их) место в системе субъектов предупреждения преступности; объект предупредительного воздействия; цели и задачи предупредительной деятельности; уровни предупредительной деятельности; нормативно-правовое обеспечение предупредительной деятельности; принципы предупредительной деятельности; функции предупредительной деятельности; методы предупредительной деятельности; тип предупредительной деятельности; взаимодействие с другими субъектами предупредительной деятельности; надзор и контроль за предупредительной деятельностью; структура механизма реализации предупредительной деятельности; информационно-аналитическое обеспечение и научно-методическое сопровождение предупредительной деятельности; приоритеты предупредительной деятельности; риски предупредительной деятельности.

Ключевые слова: характеристика, предупреждение, преступность, детектив, деятельность.

Постановка проблеми

Кримінологічна характеристика відноситься до базових, основоположних категорій кримінології, а у конкретному прикладному дослідженні є вихідним етапом розроблення заходів запобігання злочинності. У сучасній кримінологічній науці доволі розробленими слід вважати теорії кримінологічної характеристики злочинності та окремих її видів (проявів). На етапі становлення знаходиться вчення щодо кримінологічної характеристики окремих суб'єктів запобігання злочинності. Питання ж кримінологічної характеристики саме діяльності із запобігання злочинності залишаються поза межами сучасних наукових досліджень. У вітчизняній науці та практиці відсутні напрацювання з цього напрямку. Тому розроблення кримінологічної характеристики запобіжної детективної діяльності є актуальним, своєчасним та обґрунтованим як з точки зору як теорії, так і практики запобігання злочинності.

Тим більше, слідча та судова практика свідчать про те, що ефективне вирішення завдань, визначених кримінальними і кримінально-процесуальним законодавством, є можливим тільки в результаті вдосконалення запобіжних процедур, запропонованих стосовно окремих видів або груп злочинів з урахуванням основних принципів та

загальних положень загальної теорії протидії злочинності. Необхідним є подальше поглиблене «дослідження основних кримінологічних проблем забезпечення цієї діяльності, що розширить теоретичну та практичну базу розробки окремих методик запобіжного впливу та кримінологічної діяльності суб'єктів, що особливо актуально, коли мова йде про доволі поширені злочини» [7, с. 113-114].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Слід відмітити, що питанням розвитку та науково-практичного забезпечення запобігання злочинності присвятили свої праці такі вітчизняні вчені, як М. І. Бажанов, О. М. Бандурка, Ю. В. Баулін, В. М. Бесчастний, П. С. Берзін, В. І. Борисов, Б. М. Головкін, Н. О. Гуророва, В. К. Гришук, О. О. Дудоров, О. М. Костенко, О. М. Литвинов, В. А. Мисливий, А. А. Музика, В.О. Навроцький, М. І. Панов, В. В. Сташис, А. В. Савченко, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, В. О. Туляков, В. І. Тютюгін, Є. В. Фесенко, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, В. В. Шаблістий та інші вчені. Однак, питання запобіжної детективної діяльності ще не знайшли свого комплексного дослідження.

Метою статті є встановлення верифікованого кола критеріїв кримінологічної характеристики запобіжної детективної діяльності в Україні.

Вклад основного матеріалу

Слід зазначити, що характеристика – це опис, визначення істотних, характерних особливостей, ознак когось, чого-небудь або показники якості, стану чогось і тощо [11, с. 94;12, с. 684]. Належна кримінологічна характеристика запобіжної діяльності детективів надасть можливість не тільки пізнати її сутність, але й виявити окремі проблемні або актуальні напрями розвитку законодавства та вдосконалення правозастосовної діяльності.

Характеристика будь-якого явища, процесу має відбуватись за наперед визначеними критеріями, які нададуть можливість

виявити їх сутнісні риси. У зв'язку із тим, що зараз не розроблено кримінологічну характеристику запобіжної діяльності або її окремих видів, слід проаналізувати окремі наукові роботи, присвячені суб'єктному запобіганню злочинності, оскільки саме через діяльність окремих суб'єктів запобіжного впливу на злочинність можна встановити коло ознак для розроблення кримінологічної характеристики запобіжної діяльності.

У першому томі фундаментальної праці А.П. Закалюка «Курс сучасної української кримінології» вчений виокремлює такі складові теорії запобігання злочинності: сутність, поняття, види та об'єкти діяльності щодо запобігання злочинності; конституційні та інші правові засади запобігання злочинності в Україні; суб'єкти діяльності та заходи щодо запобігання злочинності та злочинним проявам; стратегічне, організаційне, інформаційне та методичне забезпечення діяльності щодо запобігання злочинності та злочинним проявам в Україні [3, с. 277-364]. Зважаючи на концептуальність та фундаментальність зазначеної роботи, в ній представлено найбільш загальні риси кримінологічної характеристики запобіжної діяльності, що, на жаль, не можуть надати можливість для проведення повноцінного прикладного дослідження. Тому маємо звернутись до окремих прикладних напрацювань вітчизняних вчених.

Як зазначає О.М. Литвинов, суб'єкт запобіжної діяльності є носієм функціональних прав і обов'язків, володіє певною компетенцією щодо постійної або систематичної участі у запобіжній діяльності відповідно до правових норм, що її регулюють. Важлива системоутворююча ознака – відповідальність суб'єкта за досягнення цілей відповідної діяльності та її результати. Суб'єктам запобіжної діяльності притаманні такі ознаки, як: відокремленість завдань запобіжної діяльності – похідних від основної компетенції у сфері забезпечення законності та правопорядку; здійснення діяльності із запобігання злочинності у процесуальних та непроцесуальних формах; наявність у працівників, які здійснюють запобіжну діяльність, правових можливостей

представників влади, включаючи право застосовувати (ініціювати) заходи державного примусу, що є їх прерогативою порівняно з іншими суб'єктами; спеціалізація запобіжної діяльності у поєднанні з вимогою участі в ній усіх служб і підрозділів у міру покладених на них службових завдань; наявність механізму міжвідомчої координації запобіжної діяльності; виділення завдання запобігання злочинності в самих цих органах [9, с. 623]. Зазначена характеристика повністю відображає специфіку державної запобіжної діяльності, однак залишає поза увагою участь громадськості у запобіганні злочинності.

Аналіз роботи О.С. Іщука, присвяченої дослідженню теоретико-методологічних та практичних засад кримінологічної діяльності органів прокуратури, дає можливість вести мову про такі вироблені вченим критерії кримінологічної характеристики діяльності органів прокуратури: пріоритети та рівні кримінологічної діяльності; місце в системі суб'єктів запобігання злочинності; нормативно-правове забезпечення кримінологічної діяльності; принципи кримінологічної діяльності; функцій кримінологічної діяльності; управління кримінологічною діяльністю; координація діяльності суб'єктів протидії злочинності та інші форми взаємодії з ними; структура механізму реалізації кримінологічної діяльності; інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове супроводження кримінологічної діяльності [6]. Як бачимо, вчений провів доволі ґрунтовну характеристику кримінологічної діяльності органів прокуратури, однак зазначена характеристика здійснена за суб'єктивним складом.

Н.І. Сподарик, досліджуючи кримінологічне запобігання підрозділами Національної поліції України насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ, звертається до таких критеріїв характеристики кримінологічного запобігання Національної поліції: правове забезпечення запобігання; інформаційно-аналітичне забезпечення запобігання; організація взаємодії підрозділів Національної поліції України з державними органами та громадські-

стю щодо запобігання; заходи підрозділів Національної поліції України щодо запобігання [13]. М.О. Кравцова, досліджуючи кіберзлочинність та запобігання їй органами внутрішніх справ, виокремлює такі складові характеристики запобіжної діяльності: правове регулювання запобігання; система заходів запобігання; взаємодія з іншими суб'єктами запобігання [8, с. 10-12]. І.В. Маслій, досліджуючи інституційний механізм протидії криміналізації економіки, виокремлює такі критерії запобіжності діяльності: система та функції державних спеціалізованих суб'єктів (інституцій) протидії криміналізації економічних відносин в Україні; інституційно-правове забезпечення антикорупційних заходів протидії криміналізації економіки; правове та інформаційне забезпечення взаємодії суб'єктів протидії економічній злочинності [10, с. 108-151].

Безперечно, у всіх без винятку проаналізованих дослідженнях основну увагу зосереджено й на об'єкті запобіжної діяльності: насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ; кіберзлочинність; криміналізація економіки. Тому, одним з найголовніших критеріїв слід визнати об'єкт запобіжного впливу.

У контексті кримінологічної характеристики запобіжної детективної діяльності окремий інтерес становить кримінологічна характеристика приватної детективної діяльності. В Україні зараз ще відсутні дисертаційні або інші комплексні праці, присвячені запобіжній діяльності приватних детективів, у Російській Федерації – перші праці з вказаної тематики були підготовлені наприкінці 90-х – початку 2000-х років. Тому, слід звернутись до напрацювань вчених зазначеної країни.

О.А. Євланова, досліджуючи участь приватних детективних та охоронних підприємств у запобіганні злочинності, виокремлює такі критерії кримінологічної характеристики зазначеної діяльності: місце в системі боротьби зі злочинністю; форми та методи боротьби зі злочинністю; взаємодія з державними правоохоронними органами у вирішенні проблем поперед-

ження злочинності та боротьби з нею [2, с. 57-126]. Т.Е. Зальфугарзаде, досліджуючи правові та організаційні основи діяльності приватних детективних та охоронних структур з попередження злочинів, досліджує, зокрема, такі питання, що можна віднести до критеріїв кримінологічної характеристики: правовий стан; взаємодія з правоохоронними органами у попередженні злочинів; інформаційно-аналітичне забезпечення взаємодії; державне керівництво та прокурорський нагляд [4, с. 17-161].- Учений також розглядав питання соціального захисту приватних детективів [4, с. 60-93], що, безумовно, виходить як за предмет дослідження, так і взагалі за межі наукової спеціальності 12.00.08. О.Г. Андреева, присвятивши дисертаційне дослідження проблематиці антикриміногенної діяльності приватних детективних та охоронних підприємств, розглянула такі питання кримінологічної характеристики: правове регулювання антикриміногенної діяльності приватних детективних та охоронних підприємств; місце приватних детективних та охоронних підприємств у системі спеціалізованих суб'єктів попередження злочинності [1, с. 44-71]. Е.А. Ільясов під час дослідження ролі приватних детективних та охоронних підприємств у попередженні злочинності розглянув: об'єкт запобіжного впливу; принципи та основні форми участі приватних детективних та охоронних підприємств у попередженні злочинності; кримінологічно значущі проблеми діяльності приватних детективних та охоронних підприємств у попередженні злочинності [5, с. 14-72].

Висновки

Узагальнюючи наведені підходи, зазначимо, що кримінологічну характеристику будь-якої, в тому числі й детективної діяльності слід здійснювати за такими критеріями: суб'єкт (суб'єкти) запобіжної діяльності, його (їх) місце в системі суб'єктів запобігання злочинності; об'єкт запобіжного впливу; мета та завдання запобіжної діяльності; рівні запобіжної діяльності; нормативно-правове забезпечення запобіжної діяльності; принципи запобіжної діяльності;

функції запобіжної діяльності; методи запобіжної діяльності; тип запобіжної діяльності; взаємодія з іншими суб'єктами запобіжної діяльності; нагляд та контроль за запобіжною діяльністю; структура механізму реалізації запобіжної діяльності; інформаційно-аналітичне забезпечення та науково-методичне супроводження запобіжної діяльності; пріоритети запобіжної діяльності; ризики запобіжної діяльності.

Слід підтримати наявний у кримінально-правовій науці дослідницький підхід щодо поділу критеріїв характеристики та, відповідно, ознак досліджуваного явища на базові та додаткові [11, с. 95]. Базові критерії – ті, що надають можливість дослідити перманентну сутність досліджуваного об'єкта, додаткові – ті, що надають можливість з'ясувати сучасний стан розвитку об'єкта, його залежність від стану розвитку суспільства, правових та політичних процесів, що відбуваються у соціумі.

У зв'язку із зазначеним, до базових критеріїв кримінологічної характеристики запобіжної детективної діяльності слід віднести такі: суб'єкт (суб'єкти) запобіжної діяльності, його (їх) місце в системі суб'єктів запобігання злочинності; об'єкт запобіжного впливу; мета та завдання запобіжної діяльності; рівні запобіжної діяльності; нормативно-правове забезпечення запобіжної діяльності; принципи запобіжної діяльності; функції запобіжної діяльності; методи запобіжної діяльності; тип запобіжної діяльності; структура механізму реалізації запобіжної діяльності; взаємодія з іншими суб'єктами запобіжної діяльності; нагляд та контроль за запобіжною діяльністю. Додатковими критеріями слід визнати: інформаційно-аналітичне забезпечення та науково-методичне супроводження запобіжної діяльності; пріоритети запобіжної діяльності; ризики запобіжної діяльності.

Література

1. Андреева Е. Г. Антикриміногенная деятельность частных детективных и охранных предприятий: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.08 – Уголовное право и криминология; Уго-

ловно-исполнительное право. Министерство образования Российской Федерации. Московская государственная юридическая академия. М., 2000. 159 с.

2. Евланова О. А. Участие частных детективных и охранных предприятий в борьбе с преступностью :Криминологический аспект: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.08 – Уголовное право и криминология; Уголовно-исполнительное право; Генеральная прокуратура Российской Федерации; Научно-исследовательский институт проблем укрепления законности и правопорядка. М., 1999. 183 с.

3. Закалюк А.П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика: У 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української криминологічної науки. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 424 с.

4. Зульфугарзаде Т.Э. Правовые и организационные основы деятельности частных детективных и охранных структур по предупреждению преступлений: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.08 – Уголовное право и криминология; Уголовно-исполнительное право; Генеральная прокуратура Российской Федерации ; Научно-исследовательский институт проблем укрепления законности и правопорядка. Москва, 1998 179 с.

5. Ильясов Э.А. Роль частных охранных и детективных предприятий в предупреждении преступности (по материалам Республики Дагестан). Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.08 – Уголовное право и криминология ; Уголовно-исполнительное право. Дагестанский государственный университет. Махачкала, 2006. 160 с.

6. Іщук О. С. Теоретико-методологічні та практичні засади криминологічної діяльності органів прокуратури України. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, Україна, 2016. 399 с.

7. Іщук О. С. Характеристика діяльності органів прокуратури у сфері протидії злочинності. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. – 2014. – № 2 (49). – С. 110–116.

8. Кравцова М. О. Кіберзлочинність: криминологічна характеристика та запобігання органами внутрішніх справ. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2016. 16 с.

9. Литвинов О.М. Суб'єкт запобіжної діяльності. Українська криминологічна енциклопедія / за заг. ред. В. В. Чернея, В. В. Сокурєнка ; упоряд. О. М. Джу́жа, О. М. Литвинов. Київ : Харк. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад. внутр. справ, Кримін. асоц. України, Золота миля. 2017. С. 623-624.

10. Маслій І.В. Інституційний механізм протидії криміналізації економіки: криминологічне дослідження. дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2015. 229 с.

11. Назимко Є. С. Теоретико-прикладні засади становлення та розвитку інституту покарання неповнолітніх у кримінальному праві України. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2016. 565 с.

12. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. : 200 000 слів. Т. 1. А-К / уклад.: В. Яременко, О. Сліпущко. 2-ге вид., випр. К.: Аконіт, 2008. – 926 с.

13. Сподарик Н. І. Криминологічне запобігання підрозділами Національної поліції України насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юри-

АНОТАЦІЯ

У статті розроблено загальнотеоретичний підхід до кримінологічної характеристики запобіжної детективної діяльності в Україні. Визначено критерії, за якими слід здійснювати характеристику запобіжної детективної діяльності. До зазначених критеріїв запропоновано віднести такі: суб'єкт (суб'єкти) запобіжної діяльності, його (їх) місце в системі суб'єктів запобігання злочинності; об'єкт запобіжного впливу; мета та завдання запобіжної діяльності; рівні запобіжної діяльності; нормативно-правове забезпечення запобіжної діяльності; принципи запобіжної діяльності; функції запобіжної діяльності; методи запобіжної діяльності; тип запобіжної діяльності; взаємодія з іншими суб'єктами запобіжної діяльності; нагляд та контроль за запобіжною діяльністю; структура механізму реалізації запобіжної діяльності; інформаційно-аналітичне забезпечення та науково-методичне супроводження запобіжної діяльності; пріоритети запобіжної діяльності; ризики запобіжної діяльності.

Ключові слова: характеристика, запобігання, злочинність, детектив, діяльність.

дичних наук за спеціальністю 12.00.08–кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2018. 279 с.

SUMMARY

The article developed a general theoretical approach to the criminological characteristics of preventive detective activity in Ukraine. The criteria for the characteristics of preventive detective activity. The following criteria were proposed to include the following: the subject (s) of preventive activity, its (their) place in the system of subjects of crime prevention; object of preventive effect; goals and objectives of preventive activities; levels of preventive activity; regulatory support of preventive activities; principles of preventive activity; preventive functions; methods of preventive activity; type of preventive activity; interaction with other subjects of preventive activity; supervision and control of preventive activities; the structure of the mechanism for the implementation of preventive activities; information and analytical support and scientific and methodological support of preventive activities; preventive action priorities; risks of preventive activity.

A research approach has been used to separate the characteristics criteria and, accordingly, the characteristics of the phenomenon under study into basic and additional ones. The basic criteria are those that make it possible to investigate the permanent essence of the object under investigation, the additional ones that make it possible to clarify the current state of the object, its dependence on the state of development of society, legal and political processes occurring in society.

Key words: characteristic, warning, crime, detective, activity.